Професійну етику варто виховувати впродовж усього процесу здобуття юридичної освіти. Вона має інтегруватися у вивчення фахових дисциплін, практичну підготовку, симуляційні судові процеси та стажування. Вагомим чинником є особистий приклад викладачів і практиків, адже етичні принципи неможливо засвоїти лише через теорію, студент має наочно бачити, як професійні стандарти втілюються в реальній діяльності фахівця.

Отже, професійна етика є невід'ємним елементом сучасної юридичної освіти, адже саме вона окреслює межі належної поведінки та трансформує правові знання у відповідальну професійну практику. Кваліфікований юрист має розуміти межі допустимого, поважати права та гідність людей, зберігати незалежність і діяти доброчесно. Тому мета юридичної освіти полягає у вихованні такої професійної культури, за якої етичні принципи стають для студента внутрішнім змістом майбутньої професії. Саме такий підхід сприяє зміцненню суспільної довіри до правової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.
2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.
3. Правила адвокатської етики : затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017, зі змінами, затв. З'їздом адвокатів України 15.02.2019.
4. Костюченко О. Є. Норми й правила етичної поведінки та академічної доброчесності як необхідні складники розвитку юридичної освіти в Україні. Нове українське право. 2023. № 2. С. 108–115.
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.
6. Кодекс суддівської етики : затв. рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18.09.2024. Київ, 2024.
7. Рассомахіна О. А. Професійна етика та моральна відповідальність юристів в умовах війни. Європейський правничий часопис. 2024. Вип. 4. С. 20–29.

Назарова Ж.С., здобувач
Науковий керівник: Нікітенко В. М.,
к.ю.н., доц.,
Державний торговельно-економічний університет

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЯК ВИНЯТКОВИЙ ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО

Актуальність дослідження тримання під вартою зумовлена необхідністю забезпечення балансу між завданнями кримінального провадження та правом особи на свободу й особисту недоторканність. Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, оскільки безпосередньо пов'язане з позбавленням особи свободи ще до ухвалення обвинувального вироку. Відповідно до статті 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), воно є винятковим запобіжним заходом і може застосовуватися лише за умови доведення прокурором того, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не здатний запобігти передбаченим законом ризикам. Тому особливого значення набуває належне обґрунтування рішення про застосування або продовження тримання під вартою, а також реальне забезпечення процесуальних прав підозрюваного [1].

У кримінальному процесі України тримання під вартою належить до системи запобіжних заходів, передбачених статтею 176 КПК України. Його застосування спрямоване не на покарання особи, а на забезпечення виконання нею процесуальних обов'язків та запобігання визначеним законом ризикам. Зокрема, відповідно до статті 177 КПК України, такими ризиками є можливість переховування від органів досудового розслідування та суду, знищення або спотворення доказів, незаконного впливу на учасників кримінального провадження, перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином, а також вчинення нового кримінального правопорушення або продовження того, у якому особа підозрюється чи обвинувачується [1].

Отже, правовими підставами застосування тримання під вартою є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення, існування хоча б одного з передбачених статтею 177 КПК України ризиків та встановлення недостатності застосування більш м'якого запобіжного заходу. Відповідно до частини першої статті 194 КПК України, під час розгляду відповідного клопотання слідчий суддя або суд зобов'язаний перевірити кожну із зазначених обставин. Якщо прокурор не доведе їх наявність, суд має відмовити у застосуванні запобіжного заходу [1]. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, а тому його застосування має бути належно обґрунтованим. При продовженні строку тримання під вартою слідчий або прокурор повинен навести обставини, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, що виправдовують подальше тримання особи під вартою [2].

На міжнародному рівні право на свободу та особисту недоторканність гарантується статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої позбавлення свободи допускається лише у визначених Конвенцією випадках та відповідно до процедури, встановленої законом. Зокрема, пункт 1 статті 5 передбачає можливість законного арешту або затримання особи з метою її доставлення до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення. Водночас пункт 3 цієї статті гарантує особі право на розгляд її справи упродовж розумного строку або на звільнення під час провадження, а пункт 4 – право на судовий розгляд законності позбавлення волі без зволікання. Україна ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 року та визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини щодо тлумачення і застосування Конвенції [3]. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» українські суди застосовують Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [4].

Водночас практика застосування тримання під вартою залишається проблемною, зокрема в частині забезпечення альтернативних запобіжних заходів та недопущення автоматичного обмеження свободи. В умовах воєнного стану законодавчі зміни 2022–2024 років розширили перелік випадків, коли тримання під вартою фактично набуває безальтернативного характеру. За таких обставин особливого значення набувають індивідуальний підхід до вирішення питання про позбавлення свободи, збереження судової дискреції, належний судовий контроль та вмотивованість відповідного рішення. Навіть в умовах воєнного стану застосування такого заходу має узгоджуватися з вимогами верховенства права та міжнародними стандартами захисту права на свободу [5, с. 245].

Окремою проблемою стало автоматичне продовження строків тримання під вартою в умовах воєнного стану. Частина 6 статті 615 КПК України передбачала можливість продовження такого запобіжного заходу без проведення відповідного судового розгляду у встановленому порядку. У Рішенні Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 цю норму визнано неконституційною, наголошено на необхідності мотивованого судового рішення під час продовження тримання під вартою та поширенні презумпції невинуватості на всі стадії кримінального провадження [5, с. 248]. Отже, навіть об'єктивні труднощі здійснення правосуддя в умовах воєнного стану не усувають вимоги судового контролю та належного обґрунтування подальшого позбавлення особи свободи.

Недоліки у забезпеченні прав підозрюваних стали предметом розгляду Європейського суду з прав людини у низці справ проти України. У справі «Невмержицький проти України» ЄСПЛ встановив порушення пункту 3 статті 5 Конвенції через неналежне обґрунтування тримання заявника під вартою: національні суди посилалися на ризики перешкоджання правосуддю, залякування свідків та фальсифікації доказів, однак не навели конкретних обставин на їх підтвердження та не розглянули можливість застосування альтернативного запобіжного заходу. У справі «Свершов проти України» проблемою стало ігнорування національним судом конкретних та обґрунтованих аргументів захисту щодо необхідності звільнення заявника з-під варти. У справі «Харченко проти України» Суд звернув увагу на повторне використання одних і тих самих підстав для продовження тримання під вартою без наведення нових аргументів, а також на неналежне реагування судів на доводи заявників щодо звільнення. У справі «Ігнатов проти України» були встановлені аналогічні порушення: суди використовували загальні формулювання щодо тяжкості обвинувачень та ризиків, не наводили нових підстав для подальшого тримання під вартою і не розглядали можливість застосування альтернативних заходів. Крім того, у справі «Сергій Волосюк проти України» ЄСПЛ встановив порушення вимоги про розгляд без зволікання клопотань про звільнення з-під варти [6, с. 12-18].

Таким чином, серед основних проблем забезпечення прав підозрюваних у сфері застосування тримання під вартою можна виокремити недостатню конкретизацію підстав та ризиків, що обґрунтовують позбавлення свободи, використання одних і тих самих підстав без наведення нових аргументів під час продовження строку тримання під вартою, неналежний розгляд можливості застосування альтернативних запобіжних заходів, ігнорування аргументів захисту щодо звільнення з-під варти та несвоєчасний розгляд відповідних клопотань. Практика Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини свідчить про необхідність індивідуального й мотивованого вирішення питання про позбавлення свободи, належного реагування на доводи сторони захисту та забезпечення ефективного і своєчасного судового контролю з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 2 жовтня 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 02.10.2026).

2. Рішення Конституційного Суду України від 23.11.2017 р. № 1-р/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17 (дата звернення: 02.10.2026).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 02.10.2026).

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення: 02.10.2026).

5. Гальонкін С. С. Безальтернативність та автоматичність тримання під вартою в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. С. 245-250. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article (дата звернення: 02.10.2026).

6. Застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та домашнього арешту в Україні : на основі аналізу практики за 2018–2020 рр. : звіт за результатами дослідження / Рада Європи, 2022. С. 138. URL: https://nsj.gov.ua (дата звернення: 02.10.2026).